

Sahâbî Berâ b. Mâlik el-Ensârî'nin Hayatı

FATİH OĞUZAY

Dr. Öğr. Üyesi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye foguzay@comu.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date : 13.03.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date : 28.06.2022

Yayın Tarihi / Published Date : 30.06.2022

Atıf / Cite as

Oğuzay, Fatih. "Sahâbî Berâ b. Mâlik el-Ensârî'nin Hayatı". *İstem* 20/39 (2022): 277-296.

<https://doi.org/10.31591/istem.137745>

Öz

Berâ b. Mâlik el-Ensârî, Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'in baba tarafından kardeşidir. Uhud'a katılmış ve sonrasındaki bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer almıştır. Savaş meydanlarındaki yeteneği, binicilikteki mahareti, cesareti ve atılganlığıyla müslümanlar arasında misal olmuş cengâver bir sahâbîdir. Dindeki samimiyeti ve fazileti ise bizzat Hz. Peygamber tarafından takdir edilmiştir. Yaşadığı müddetçe Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde savaştan geri kalmamış ve cesaretinin yanı sıra savaş meydanlarındaki kahramanlıklarıyla ordunun motivasyonunu yükselterek zaferlerin kazanılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Nitekim yine böyle bir savaş esnasında Tüster'de büyük yararlılıklar gösterdikten sonra şehit düşmüştür. Araştırmanın konusu bir sahâbî biyografisi olduğundan öncelikle tabakât ve ricâl kitapları gibi biyografik eserlerden istifade edilmiştir. Buna ek olarak hayatı ve savaşlardaki yerinin daha iyi anlaşılması açısından siyer ve tarih kaynaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca Berâ b. Mâlik, ailesi ve katıldığı savaşlar gibi konular bağlamında çeşitli kaynak ve araştırmalar da kullanılmıştır. Onun hayatına ve yer aldığı savaşlara dair verilerin tetkik edilmesi, zümresi olduğu ensar başta olmak üzere sahâbenin daha iyi tanınmasına ve ilk dönem İslâm fetihlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Berâ b. Mâlik, Ensar, Ridde, İslâm Fetihleri.

Abstract

The life of the Şahâbî Bara b. Malik al-Ansari

Bara b. Malik is the paternal brother of Enes b. Malik, who is known for his closeness to the Prophet. He was on the side of the Prophet in Uhud and all the wars that followed. He is a famous warrior among Muslims with his fighting skills, horseback riding, courage and assertiveness. His sincerity in religion was appreciated by the Prophet. He is known as one of the virtuous sahaba. As long as he lived, he did not stay away from the war and increased the motivation of the army with his heroism on the battlefields as well as his courage. made a significant contribution to the achievement of victories. He was martyred after making great contributions during such a war. Since the subject of the research is the biography of the Şahâbî, the biographical works have been significantly useful. In addition to this, in order to better understand his life and his role in the wars, sources of sirah and history were used. In addition, various sources and researches were examined in the context of issues such as Berâ, his family and the wars he participated in. Knowing his life and his role in wars will contribute to better recognition of the sahaba, especially the Ansar, and to a better understanding of the early Is-

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

lamic conquests.

Keywords: Sirah, Bara b. Malik, Ansar, Ridda, Islamic Conquests.

Giriş

İslam dininin doğduğu Mekke’de Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerini sürdürürken müşrikler de zamanla müslümanlara karşı uyguladıkları baskının şiddetini arttırmışlardı. Öyle ki ilerleyen yıllarda müslümanlar artık can güvenliklerinin dahi kalmadığı vatanlarını terk etmek zorunda kaldılar. Böyle bir süreçte Akabe mevkiinde Hz. Peygamber’e iman eden bazı Medineliler, İslâm dininin kendi şehirlerinde yayılmasına vesile oldular. İkinci Akabe Biati’nda ise kendi canlarını ve ailelerini korudukları gibi onları da koruyacaklarını temin ederek bütün Mekkeli müslümanları şehirlerine davet ettiler. Bu gelişme üzerine Medine’ye hicret ederek muhacir ismini alan Mekkeli müslümanlar yeni bir yurt edinirken Medineliler de büyük bir lider etrafında birlik ve beraberliklerini sağlamış oldular. Hicretten sonra bütün imkanlarını muhacirler için seferber edip verdikleri sözü en iyi şekilde yerine getirerek ensar ismini aldılar.

Medine’de güven ortamının ve birlikteliğin sağlanmasından sonra Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerine hız vermişti. Diğer taraftan gelişmelerden son derece rahatsız olan müşriklerle mücadele edilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla aynı zamanda büyük zorlukların çekileceği bir dönem başlıyordu. Ancak bütün müslümanlar gibi ensar da buna hazırdı. Bedir’den itibaren bütün savaşlarda canlarını ortaya koyarak müslümanların korunması ve İslâm dininin tebliği amacıyla mücadele etmişlerdi. İnançlarındaki samimiyetleri ve Hz. Peygamber’e olan bağlılıkları ile sayısız kahramanlıklar sergilemişler ve şehitler vermişlerdi. Berâ b. Mâlik el-Ensârî de savaş meydanlarındaki kabiliyeti, at üstündeki mahareti, cesareti ve atılgan tavırlarıyla İslâm ordularını motive eden ve zaferlerin elde edilmesinde önemli katkılar sağlayan sahâbîlerden biriydi. Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan ridde olaylarının bastırılmasında aktif görev almış ve isyanların sonlandırılmasına önemli katkılar sağlamıştı. Akabinde başlayan İslâm fetihlerine katılmış ve zaferlerin kazanılmasında büyük yararlılıklar göstermişti. Hz. Ömer döneminde yine bir savaş esnasında önemli katkılar sağladıktan sonra şehit düşmüştü. Savaşçı kişiliğiyle misal olmuş bu sahâbînin tanınması ensar kavramının yanı sıra ilk dönem fetihlerinin de anlaşılmasına katkı sağlayacak niteliktedir. Bu nedenle araştırmada müstakil olarak ele alınması uygun görülmüştür. Bir sahâbî biyografisi söz konusu olduğundan öncelikle tabakât ve ricâl kitapları gibi biyografik eserler araştırmada önemli bir kaynaklık değerine sahip olmuştur. Berâ b. Mâlik’in hayatı ve savaşlardaki yeri için siyer ve tarih kaynaklarından yararlanılmıştır. İlgili rivayetler bağlamında hadis eserleri ve şerhlerine başvurulmuştur. Bunların dışında Berâ b. Mâlik’in ailesi veya katıldığı savaşlar gibi konularla ilgili çeşitli araştırmalardan da istifade edilmiştir.

1. Nesebi ve Ailesi

İbn Sa’d, Hz. Peygamber’in ashabından Basra’ya yerleşenleri ele aldığı kısımda Berâ b. Mâlik’in nesebini Berâ b. Mâlik b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b.

Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccar şeklinde aktarmaktadır.¹ Berâ b. Mâlik'i ele aldığı bu kısımda onun baba tarafından nesebini zikrettiği halde annesi hakkında bir bilgi vermemektedir. Bazı kaynaklar tarafından annesi olarak gösterilen ve meşhur hanım sahâbiler arasında yer alan Ümmü Süleym'i burada zikretmemiş olması dikkat çekicidir.

Buna karşın İbn Sa'd, Berâ b. Mâlik'in baba tarafından kardeşi olan meşhur sahâbi Enes b. Mâlik hakkında bilgi verdiği kısımda annesinin adının Ümmü Süleym bt. Milhân olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ayrıca burada Ümmü Süleym'in aynı zamanda Berâ b. Mâlik'in de annesi olduğunu ifade etmektedir.² Diğer bazı kaynaklar da Enes b. Mâlik gibi Berâ b. Mâlik'in de annesinin Ümmü Süleym olduğunu aktarmaktadır.³ Bu rivayetlerden elde edilen ilk sonuçlara göre Enes ve Berâ, Ümmü Süleym'in Mâlik b. Nadr ile olan evliliğinden dünyaya gelen oğullarıydı. Hatta bu bilgilerin bizzat Enes b. Mâlik kanalıyla aktarıldığı da görülmektedir.⁴ Dolayısıyla bu verilere göre onlar anne ve baba tarafından kardeşiler. Ancak Ümmü Süleym'in Mâlik b. Nadr ile olan evliliği ve bu evlilikten dünyaya gelen oğlu Enes b. Mâlik hakkında sahip olduğumuz verilerin⁵ tarihi süreçte Berâ'nın da Ümmü Süleym'in oğlu olduğu yanılığısına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Yani Enes'in kardeşi olduğu için Enes'in annesi Ümmü Süleym'in aynı zamanda Berâ'nın da annesi olduğu şeklinde bir algı oluşmuştur. Halbuki Berâ'nın nesebi hakkında kaynakların ittifak ettiği tek bilgi Enes b. Mâlik'in baba tarafından kardeşi olduğudur.⁶

Bahsedildiği üzere bazı kaynaklarda Berâ b. Mâlik'in annesinin Ümmü Süleym olduğu belirtilmekle birlikte kayıtlara geçen farklı bir olayda Berâ'nın başka bir anneye nispet edildiği görülmektedir. Söz konusu olay doğrudan Berâ ile değil onun anne tarafından kardeşi olduğu belirtilen Şerîk b. Sehmâ ile ilgilidir. İlgili Müslim rivayetine göre Hilal b. Ümeyye, karısının Şerîk b. Sehmâ ile zina ettiğini iddia etmişti. Hz. Peygamber'e intikal eden bu olay üzerine İslâm'daki ilk liân⁷ gerçekleşmişti. Araştırma açısından önemli olan kısmı ise olayın faillerinden olduğu iddia edilen Şerîk b. Sehmâ'nın Berâ b. Mâlik'in anne tarafından kardeşi olduğunun belirtilmesidir. Ayrıca bu konuyla ilgili rivayetin Enes b.

¹ İbn Sa'd Ebû Abdillâh Muhammed, *Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. thk. İhsân Abbâs, 8 Cilt (Beyrut: Dâru Sâdir, 1388/1968), 7/16.

² İbn Sa'd, *Ṭabaḳât*, 7/17.

³ İbnü'l-Esîr Ebû'l-Ḥasen 'İzzüddîn. *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*. thk. Ali Muhammed Muawviz-Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, 8 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/363.

⁴ Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Suayb Arnavut v.dğr., 50 Cilt (Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 19/89.

⁵ İbn Sa'd, *Ṭabaḳât*, 7/17; Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Komisyon, 25 Cilt (Dimaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 3/395-396.

⁶ Bazı kaynaklarda annelerinin farklı olduğu belirtilmektedir. Bkz. Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-şahîḥayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, 4 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990), 2/220; Beyhaḳî Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyn, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, 10 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 7/648.

⁷ Karısının zina ettiğini iddia eden kocanın ve bunun doğru olmadığını savunan kadının hâkim huzurunda karşılıklı olarak yeminleşmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Bkz. Mehmet Akif Aydın, "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172-173.

Mâlik'e dayandırılması da önem arz etmektedir.⁸ Bu olay bağlamında Şerîk b. Sehmâ'dan bahseden diğer bazı kaynaklar da aynı şekilde Şerîk'in Berâ b. Mâlik ile anne tarafından kardeş olduğunu ifade etmektedir.⁹

Burada Enes'in, Şerîk b. Sehmâ'yı tanıtırken kendisinin değil de Berâ'nın anne tarafından kardeşi olduğunu ifade etmesi önem arz etmektedir. Buna ek olarak İbn 'Abdilber ilgili rivayette itham edilen Şerîk'in annesine nispet edildiğini ifade etmektedir.¹⁰ Buna göre nesebinde zikredilen Sehmâ, Şerîk'in annesinin adıdır. Diğer taraftan Ümmü Süleym'in gerçek adının ne olduğu konusunda çeşitli ihtimaller mevcut olmakla birlikte bunlar arasında Sehmâ diye bir ismin yer almadığı bilinmektedir.¹¹ Ayrıca Şerîk diye bir isim de Ümmü Süleym'in çocukları arasında hiç zikredilmemiştir. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere Şerîk, Ümmü Süleym'in oğlu değildir ve Enes b. Mâlik ile de herhangi bir kardeşlik bağı bulunmamaktadır. Buna karşın rivayetlerde ifade edildiği üzere Şerîk, Berâ b. Mâlik'in anne tarafından kardeşidir. Dolayısıyla Berâ'nın da annesi Ümmü Süleym değil Sehmâ olmalıdır. Kaynaklar dikkate alındığında söz konusu olanın başka bir Berâ b. Mâlik olması da mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla buradan çıkan sonuca göre Berâ b. Mâlik, Enes b. Mâlik ile sadece baba tarafından kardeşdir. Nitekim kaynaklarda bu iddiayı destekleyecek daha açık veriler de yer almaktadır. Aynı liân konusuyla ilgili bilgileri nakleden Hâkim ve Beyhaķī gibi bazı müellifler bu olayda itham edilen Şerîk b. Sehmâ için "Enes b. Mâlik'in kardeşi olan Berâ b. Mâlik'in anne tarafından kardeşi" tanımını kullanmaktadırlar.¹² Bu da iddia edildiği üzere Berâ b. Mâlik'in Enes b. Mâlik ile sadece baba tarafından kardeş olduğunu, annelerinin ise farklı olduğunu göstermektedir.

Meşhur Buĥârî şerhi Fethü'l-Bârî'de İbn Hacer bu kardeşlik ilişkisi üzerinde durmaktadır. Ancak o, Hâkim ve Beyhaķī'nin, Şerîk ile Berâ b. Mâlik'in anne tarafından kardeş olduğu iddiasına şüpheyle yaklaşmaktadır. Zira ona göre Enes b. Mâlik'in annesi olan Ümmü Süleym, Berâ b. Mâlik'in de annesiydi. Yani Şerîk'in annesi olan Sehmâ, Berâ'nın annesi olamazdı. Ayrıca Şerîk'in annesinin Habeşli veya Yemenli olduğu hatta siyahi bir cariyeye olduğu yönündeki bilgileri de bu bağlamda aktarmaktadır. Hatta bir çözüm olarak burada kastedilenin süt kardeşliği olabileceğini ifade etmektedir.¹³ Ancak yukarıda zikredilen kaynaklarda özellikle "Enes b. Mâlik'in kardeşi olan Berâ b. Mâlik'in anne tarafından kardeşi" ifadesi açıkça Enes ile Berâ'nın baba tarafından kardeş oldukları

⁸ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-şâhih*, 5 Cilt. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374-1954), "Talâk", 11.

⁹ İbn 'Abdilber Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşĥâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 4 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412/1992), 2/705; Ebü Nu'aym Ahmed b. Abdullah el-İsbahânî, *Ma'rifetü's şâĥâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî, 7 Cilt (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419/1997), 3/1475.

¹⁰ İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/705.

¹¹ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/424; İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 4/1940; Zehebî, *A'lâm*, 2/304; Ayrıca bkz. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Süleym", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2012), 42/330-331.

¹² Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/220; Beyhaķī, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/648.

¹³ İbn Hacer Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Asķâlânî, *Fethu'l-bârî şerĥu şâĥihî'l-Buĥârî*, 13 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 9/446.

nı ve annelerinin farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

İlgili hadisin şerhinde Berâ'nın Ümmü Süleym'in oğlu olması gerektiğini savunan İbn Hacer, sahâbeyi tanıtmak amacıyla kaleme aldığı *el-İşâbe* adlı eserinde ise aksi yöndeki iddiayı merkeze almaktadır. Berâ b. Mâlik'i tanıtırken Enes b. Mâlik'in baba tarafından kardeşi olduğunu ifade etmektedir. Hatta İbn Sa'd'ın anne ve baba tarafından kardeş oldukları yönündeki iddiası üzerinde durmakta ancak burada bir problem olduğuna dikkat çekmektedir. Bahsi geçen liân rivayetinden hareketle Şerîk ve Berâ'nın anne tarafından kardeş olduklarını ve her ikisinin de annesinin Sehmâ olduğunu belirtmektedir.¹⁴

Bunlara ek olarak meşhur hanım sahâbî Ümmü Süleym ve ailesi ile ilgili rivayetlerde Berâ'nın zikredilmemesi bu konuda önemli bir işaret olarak değerlendirilmelidir. Örneğin Berâ ve Enes'in babası olduğu bilinen önceki kocası Mâlik b. Nadr, Ümmü Süleym'in İslâm'a girmesinden hoşlanmadığı gibi oğlu Enes'in de müslüman olduğunu görünce sinirlenmişti. Mâlik b. Nadr'ın bu konuda karısı Ümmü Süleym'e tepki gösterirken diğer oğlu Berâ hakkında bir şey söylememesi dikkat çekicidir.¹⁵ Muhtemelen başka bir kadından dünyaya gelen oğlu Berâ'nın Ümmü Süleym ile alakası yoktu.

Bu iddiayı destekleyen bir diğer bilgiye göre Ümmü Süleym, kocası Mâlik b. Nadr'ın ölümü sonrası kendisine yapılan evlilik teklifini reddederken oğlu Enes b. Mâlik'in büyüyüp yetişmesini dert edinmişti.¹⁶ İkinci bir oğlundan hiç bahsetmemişti. Bir diğer örnekte ise çeşitli rivayetlerde aktarıldığı üzere oğlu Enes'i hicretten hemen sonra Hz. Peygamber'in hizmetine getirip teslim ederken "Bu oğlumdan başka hediye edecek bir şey bulamadım."¹⁷ şeklinde bir ifade kullanıldığı görülmektedir. Berâ b. Mâlik onun oğlu olsaydı en azından "iki oğlundan birini" getirdiğini ifade etmesi daha uygun olurdu. Ayrıca Ümmü Süleym'in oğlu Enes için Hz. Peygamber'den dua talebinde bulunduğunu ifade eden pek çok rivayette¹⁸ diğer oğlundan hiç bahsetmemesi ve onun için bir istekte bulunmaması da ilginçtir. Kayıtlara geçen bir başka olaya göre Ebû Talha'dan olan oğlu Abdullah'ı da Enes ile Hz. Peygamber'e göndermiştir.¹⁹ Hz. Peygamber'in, yemek davetlerine icabeten veya kaylûle gibi çeşitli nedenlerle hanelerini ziyaret ettiği ve aile bireylerine namaz kıldırıldığını gösteren rivayetlerde de Berâ isminin zikredilmediği görülmektedir. Dolayısıyla aileyle ilgili benzer çeşitli örneklerde Berâ'nın isminin hiç zikredilmemesi bu manada önem arz etmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında bahsi geçen liân rivayetinde yer alan detaydan hareketle Berâ b. Mâlik'in, Enes b. Mâlik ile sadece baba tarafından

¹⁴ İbn Hacer Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-'Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, 8 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415), 1/412.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/425; İbn Ebî Şeybe Ebû Bekîr b. Abdullah b. Muhammed, *Muşannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hüt, 7 Cilt (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 4/47; Mizzi Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrahmân, *Tehzîb'ül-kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avâd, 35 Cilt (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980-1400), 35/366.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/426; İbn Hacer, *İşâbe*, 8/409.

¹⁷ İbn Hibbân Ebû Hâtîm Muhammed, *es-Sikât*, 9 Cilt, thk. Muhammed Abdülmuîd Han (Haydarabad: Dâiretü'l-Ma'ârifü'l-Osmâniyye, 1393/1973) 1/137; Mizzi, *Tehzîb*, 3/364.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/429; Mizzi, *Tehzîb*, 3/364; Zehebî, *A'lâm*, 2/309.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/75.

kardeş olduğu ve Ümmü Süleym'in oğlu olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim araştırmacılar bazı kaynaklarda ikisinin baba tarafından kardeş olduklarının belirtildiğine dikkat çekmekte²⁰ ve Ümmü Süleym'in çocukları arasında Berâ ismini zikretmemektedirler.²¹ Bu durumda Berâ b. Mâlik'in annesi İbn Hacer'in iddia ettiği gibi Habeşli veya Yemenli olan hatta bir ihtimale göre de siyahi bir cariye olduğu söylenen Sehmâ idi.²² Bununla birlikte Berâ, Ümmü Süleym'i yakından tanıyan bir kimseydi. Zira babası Mâlik b. Nadr, Ümmü Süleym ile evli iken ölmüştü. Buradan anlaşıldığı üzere Ümmü Süleym bir müddet onun üvey annesi olmuş ve bu süreçte kardeşi Enes'i dünyaya getirmişti.

Berâ'nın babası olduğu kati olarak bilinen Mâlik b. Nadr hakkında ise fazla bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Çünkü o hicretten önce ve İslâm'a girmeden ölmüştü. Bununla birlikte son yıllarında Ümmü Süleym ile evli olduğu ve bu evlilikten ayrıca diğer oğlu Enes'in dünyaya geldiği bilinmektedir. Yine kaynakların aktardığı kadarıyla o, zaman zaman çeşitli sebeplerle ortalıktan kaybolur ve şehir dışına çıkardı. Nitekim bir defasında evine döndüğünde karısı Ümmü Süleym'in İslâm'a girdiğini görmüş ve bu durumdan hiç hoşlanmamıştı. Üstelik Ümmü Süleym'in telkinleriyle oğlu Enes de müslüman olunca tepki göstermiş ve "Oğlumu bana karşı ifsat etme." diyerek Ümmü Süleym'i uyarmıştı. Neticede ailesinin İslâm'a girmesine kızarak tekrar şehir dışına çıkan Mâlik bir hasmı tarafından öldürülmüştü.²³ Buradan anlaşıldığı üzere o hicretten önce ve İslâm'a girmeden ölmüştü. Yine görüldüğü üzere hicret öncesinde Medine'de yaygın olan kan davası gibi şiddet olaylarının içerisinde yer almıştı. Hatta böyle bir düşmanlık nedeniyle hasımları tarafından öldürülmüştü. Buna ek olarak Berâ'nın farklı bir anneden dünyaya gelmiş olması nedeniyle Ümmü Süleym dışında en az bir evlilik daha yaptığı veya bir cariyesinden çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Berâ b. Mâlik'in doğum tarihi hakkında bir bilgiye rastlanmamakla birlikte onun, Enes'ten büyük olduğu anlaşılmaktadır. Zira aşağıda görüleceği üzere o, Uhud Savaşı'na aktif olarak katılan sahâbe arasındaydı. Hicret esnasında 10 yaşında olduğu bilinen Enes ise bu esnada yaklaşık on üç yaşında olmalıydı.

Berâ b. Mâlik'in akrabaları arasında Enes adında iki meşhur sahâbînin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan ilki amcası olan Enes b. Nadr idi. O dindeki samimiyeti, cesareti ve savaş meydanındaki kahramanlığı ile tarihe geçmişti. Bedir Savaşı'na katılmayan Enes b. Nadr, Hz. Peygamber'e gelerek üzüntüsünü dile getirmiş ve bir sonraki ilk savaşta neler yapacağına Allah'ın şahit olacağını ifade etmişti. Nitekim o Uhud Savaşı'na katılan sahâbe arasında yerini almıştı. Hatta savaş günü Sa'd b. Muaz'a seslenerek cennetin kokusunu aldığını ifade etmişti. Gerçekten de büyük bir cesaretle ve canı pahasına giriştiği mücadeleden sonra şehit düştüğünde vücudunda seksenden fazla kılıç darbesi

²⁰ Ahmet Önkal, "Berâ b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/469.

²¹ Kandemir, "Ümmü Süleym", 42/330-331; Fatih Oğuzay, *Medine'de Bir Aile Ebû Talha ve Ümmü Süleym* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2022), 106-121.

²² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 9/446.

²³ Mizzi, *Tehzîb*, 35/366; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/333.

vardı. Hatta cesedi tanınmayacak bir hale gelmişti.²⁴ Şehit düşmeden önce silah arkadaşları Ömer b. Hattâb ve Talha b. Ubeydullah gibi bazı sahâbîleri üzgün ve bitkin bir halde görünce onlara bu durumun sebebinin sormuştu. Onlar da Allah Resûlü'nün öldürüldüğü haberini aldıkları için bu halde olduklarını belirtmişlerdi. Dolayısıyla büyük bir umutsuzluğa kapılan müslümanlar adeta savaştan düşmüşlerdi. Halbuki bu bilgi doğru değildi. Fakat şiddetli çarpışmalar esnasında müşrikler Hz. Peygamber'i öldürdüklerini sanarak intikam naraları atmaya başlamışlardı. Bununla birlikte bu yanlış haber büyük bir psikolojik etki yapmış ve müslümanların motivasyonlarını ciddi manada düşürmüştü. Enes b. Nadr ise arkadaşlarından bu haberi aldığı anda son derece hiddetli bir şekilde ileri atılmış ve onlara seslenerek Allah Resûlü öldükten sonra yaşamının bir anlamının kalmadığını, kalkıp peygamberleri gibi ölüncüye kadar savaşmaları gerektiğini ifade etmişti. Onun bu atılgan tavrı ve ashâbî motive eden sözleri, İslâm askerlerinin yeniden savaşa dönmelerini sağlamış ve daha büyük kayıpların yaşanmasını önlemişti. Giriştiği bu çarpışmalar sonunda ise şehit düşmüştü. Öyle ki sadece yüz kısmında yetmiş civarında kılıç darbesi olduğu aktarılmaktadır. Nitekim savaş sonrasında kız kardeşi onu teşhis etmekte zorluk çekmişti.²⁵ Enes b. Nadr'ın verdiği sözü canı pahasına yerine getirmesi ve İslâm için cesurca savaşırken şehit düşmesi bu sahâbînin tarih boyunca samimiyeti ve kahramanlığı ile tanınmasını sağlamıştı. Hatta "Müminlerden bazı kimseler Allah'a verdikleri sözü yerine getirdiler, kimileri onun yolunda can verdiler, kimileri de ecellerini bekliyorlar (vaadlerini) asla değiştirmediler."²⁶ mealindeki âyetin Enes b. Nadr hakkında nâzil olduğu kabul edilmektedir.²⁷ Kaynaklar Enes b. Mâlik'e amcasından dolayı bu ismin verildiğini genel bir bilgi olarak aktarmaktadır.²⁸ Bununla birlikte Uhud Savaşı günlerinde Enes b. Mâlik on üç yaşlarında idi. Dolayısıyla Enes isminin verilmesinin amcasının şehit edilmesiyle ilgili olmadığı anlaşılmaktadır.

Berâ b. Mâlik'in bir diğer meşhur akrabası ise baba tarafından kardeşi Enes b. Mâlik idi. Şüphesiz Enes b. Mâlik ashâbın en meşhurlarından birisiydi ve tarih boyunca da en çok tanınan sahâbîlerden birisi olmuştur. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde annesi tarafından Allah Resûlü'nün hizmetine verilen Enes bu esnada on yaşındaydı.²⁹ Hz. Peygamber vefat edinceye kadar hizmetinde bulundu ona yardımcı olmak için çaba sarf etti. Hz. Peygamber de bu süre içerisinde ona bir kere dahi kızmamış veya kusurları nedeniyle onu kınamamış-

²⁴ İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/108-109.

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-meğâzî*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1398/1978), 330-331; Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Cons, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 1/280; Zehebî Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm*. thk. Beşşâr Avvâd Mağrûf, 15 Cilt (Y.y.: Dâru'l-Garbî'l-İslâmî, 1413/1993), 1/117.

²⁶ Ahzâb 33/23.

²⁷ Bkz. İsmail Hakkı Ünal, "Enes b. Nadr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/235-234.

²⁸ İbn İshâk, *Siyer*, 330-331; Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/280; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr eţ-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, 11 Cilt (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967), 2/517; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/117.

²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/17; Zehebî, *A'lâm*, 3/397.

tı. On yıl süren bu zaman içerisinde Enes b. Mâlik ailesinin de Hz. Peygamber ile olan irtibatını arttırmıştı. Bununla birlikte bu yakınlığın en büyük sonucu ise Enes'in, Hz. Peygamber'i en iyi tanıyan ve dini en iyi şekilde öğrenen sahâbîlerden biri olmasını sağlamasıydı.³⁰ Ayrıca kendi ifadeleriyle aldığı bereket duaları sayesinde çok uzun bir hayat yaşamış, nesli oldukça çoğalmış ve mal mülk bakımından da çok zengin olmuştu.³¹ Sonraki dönemlerde Basra'ya yerleşen Enes burada dinin öğrenilmesinde ve hatta buranın önemli bir ilim merkezi haline gelmesinde etkili olmuştu. Basra alimleri, kadıları ve ilim ehli ondan istifade ederek yetişmiş kimselerden oluşmaktaydı.³² Hayatta olduğu uzun yıllar boyunca Hz. Peygamber'in yanında iken elde ettiği ilmî birikimini müslümanlara aktarma şansı bulmuştu. Nitekim o, en çok hadis rivayet eden sahâbîler arasında yer almaktadır.³³

Emevi valilerinden Haccâc tarafından çeşitli baskılara maruz kalmış³⁴ olmakla birlikte hâdimü'n-Nebî olarak bilinen bu saygın sahâbî yaşadığı müddetçe müslümanların dinlerini öğrenmek için başvurdukları bir kaynak ve örnek aldıkları bir model olmuştur. Son yıllarına kadar ilim ve ibadetle meşgul olan Enes b. Mâlik'in vefat ettiğinde 100 yaşının üzerinde olduğu bilinmektedir.³⁵ Şüphesiz onun Hz. Peygamber ile olan irtibatı, ilmî kişiliği, naklettiği hadisler ve Hz. Peygamber'den sonraki hayatı hakkında çok fazla malumat kaynaklar tarafından aktarılmıştır. Ancak burada Berâ b. Mâlik'in kardeşi olması yönüyle özet bilgilerin verilmesi yeterli görülmüştür.³⁶

1. Hz. Peygamber Döneminde Berâ b. Mâlik

Berâ b. Mâlik'in hayatı hakkında kaynaklarda geniş bilgiler mevcut olmakla birlikte katıldığı savaşlar hakkında bilgilerin verildiği görülmektedir. Hz. Peygamber döneminde Bedir Savaşı'na katılmayıp Uhud ve sonrasındaki bütün savaşlarda yerini almıştı. Bu savaşlarda gösterdiği cesaret ve sergilediği çarpışma yetenekleri ile müslümanlar arasında bir misal olmuştu. Bilhassa ata binmesi ve çarpışma kabiliyeti bakımından eşsiz savaşçılardan birisiydi.³⁷ Sadece gazvelerde değil seferlerde de Hz. Peygamber'in yanında hazır bulunurdu. Örneğin Bey'atü'r-rıdvân'da Hz. Peygamber'e biat eden sahâbe arasındaydı.³⁸

Uhud ve sonrasındaki savaşlara katıldığı için Berâ'nın Hz. Peygamber ile

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/20.

³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/19-20; Mizzi, *Tehzîb*, 3/364.

³² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/7-14, 16-23, 30-60, 96; Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Fütûhu'l-büldân* (Beyrut: Dârun ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988), 244; Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyye, 1413/1992), 1/309, 443, 471, 488.

³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/26; Mizzi, *Tehzîb*, 3/353-363.

³⁴ Taberî, *Târîh*, 6/195; İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 2/664.

³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/25-26; Mizzi, *Tehzîb*, 3/376-378; Zehebî, *A'lâm*, 3/405-406.

³⁶ Enes b. Mâlik hakkında bazı araştırmalar için bkz. Abdülhamid Mahmüd Tahmaz, *Enes b. Mâlik: el-hadimü'l-emin ve'l-muhibbü'l-azim* (Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1987); Halil b. İbrahim el-Azzâmî, *Esahhu esânidi Enes b. Mâlik bi rivâye Sâbit ve'z-Zühri ve Katâde anhu* (Medine: Camiatu Taybe, li'd-Dirasat ve'n-Neşr) 2018/1439; Mahmut Kelpetin, *Hiz. Enes b. Mâlik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020).

³⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/116.

³⁸ Zehebî, *A'lâm*, 1/195.

yakın bir irtibat halinde olduğu söylenebilir. Ayrıca Enes b. Mâlik ile kardeş olması nedeniyle de Hz. Peygamber'in yakından tanıdığı bir sahâbî olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu yakınlığı ve Allah Resûlü'nün onun hakkındaki takdirlerini gösteren bazı rivayetler de mevcuttur. Örneğin bir sefer esnasında kadınların develerini ashabdan Enceşe sevk ederken erkeklerin develerini ise Berâ b. Mâlik sevk etmekteydi.³⁹ Bu da onun sesi ve teganni yeteneğini gösteren örneklerdendir.

Berâ b. Mâlik, samimiyetine ve Allah katındaki değerine vurgu yapılan faziletli bir sahâbî olarak tanıtılmaktadır. Hz. Peygamber, bizzat ismini vererek Berâ b. Mâlik gibi bazı müslümanların bir şey için yemin ettiklerinde Allah'ın onların yeminini boşa çıkarmayacağını ifade etmişti.⁴⁰

Bununla birlikte İmam Buḥârî, ilgili rivayette Hz. Peygamber tarafından bizzat ismi verilen ve "yemin ettiği taktirde Allah'ın yeminini boşa çıkarmayacağı" kimsenin Berâ b. Mâlik değil amcası Enes b. Nadr olduğunu aktarmaktadır.⁴¹ Ancak rivayetlerin ekseriyetinde Berâ b. Mâlik ismi zikredilmektedir. Ayrıca sonraki dönemlerde çetin bir savaş esnasında arkadaşları, Hz. Peygamber'in verdiği bu bilgiye dayanarak Berâ'dan zafer için yemin etmesini istemişlerdi. Bunlar dikkate alındığında rivayette kastedilen ismin Berâ b. Mâlik olduğu anlaşılmaktadır.⁴² Bunlara ek olarak Enes b. Nadr'ın erken bir dönemde Uhud savaşında şehit düşmüş olması da bu fikri desteklemektedir. Muhtemelen aralarındaki akrabalık nedeniyle isimler karıştırılmış olmalıdır.

Söz konusu olayın Buḥârî'de yer alan anlatımına göre Nadr'ın kızı Rubeyyi' bir cariye için kırıyordu. Bunun üzerine cariye şikayetçi olunca Hz. Peygamber de adaletin sağlanması amacıyla kısas yapılmasını ve Rubeyyi'nin de bir dişinin kırılmasını gerekli görmüştü. Bu haberi alan Enes b. Nadr, Hz. Peygamber'e gelerek "Ya Resûlullâh Rubeyyi'nin dişi mi kırılacak? Seni hak ile gönderene yemin olsun ki olmaz, onun dişi kırılmaz." gibi ifadelerle buna karşı olduğunu ifade etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, böyle bir kısasın Allah'ın emri ve adaletin gereği olduğunu ifade etmişti. Ancak bu esnada karşı taraf diyete razı olarak kısas hakkından vaz geçince Berâ'nın isteği de gerçekleşmiş oldu. Hz. Peygamber bu gelişmeyi Allah'ın onlara bir ikramı ve yeminin doğrulanması olarak değerlendirmiş ve hayretini dile getirerek "Enes b. Nadr gibi Allah'ın öyle kulları vardır ki Allah'ın adını anıp yemin etseler şüphesiz yeminleri gerçekleşir." buyurmuştu.⁴³ Tirmizî'de yer alan rivayette ise "toz toprak içerisindeki öyle kimseler vardır ki..." şeklinde bir tasvirle birlikte Berâ b. Mâlik isminin zikredildiği görülmektedir.⁴⁴ Ayrıca Buḥârî bu rivayeti *diyete ile sulh* bâbında değerlendiren Timizî ise *menâkıbû Berâ b. Mâlik* bâbı altında zikretmektedir.

³⁹ Ṭayâlisî Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki, 4 Cilt (Cize : Hicr li't-Tibaa ve'n-Neşr, 1999/1419), 3/530; İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/140.

⁴⁰ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf, 6 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "Menâkıb", 55.

⁴¹ Buḥârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Şaḥîḥü'l-Buḥârî*, 9 Cilt (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1314), "Sulh", 8.

⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 3/26-27; İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/154.

⁴³ Buḥârî, "Sulh", 8.

⁴⁴ Tirmizî, "Menâkıb", 55.

2. Hz. Ebû Bekir Döneminde Berâ b. Mâlik

Berâ b. Mâlik, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan isyanların bastırılmasında görev alan etkin isimlerdendi. Hz. Peygamber'in son günlerindeki rahatsızlığını fırsat bilen bazı isyancılar peygamberlik iddiasıyla ayaklanmışlardı. Vefatından sonra bu isyanlara yenileri eklenmiş ve Arap Yarımadası'nın büyük bir kısmı İslâm hakimiyetinden çıkmıştı. İslam tarihinde "ridde olayları" olarak bilinen bu isyanlar bastırılmadan birlik sağlanamayacağı gibi fetihlerin başlaması da mümkün değildi. Bu nedenle Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin ilk dönemi ridde olaylarının bastırılmasıyla geçti. Bu savaşlarda öne çıkan başarılı komutan ise Hâlid b. Velîd idi.⁴⁵ Berâ b. Mâlik de bu orduda görev almıştı. Örneğin bu isyanların en büyüklerinden biri olan Yemâme bölgesindeki Müseylimetü'l-Kezzâb üzerine gönderilen orduya katılmıştı. Hâlid b. Velîd'in çok değer verdiği, güvendiği ve yakınında tuttuğu cesur bir savaşçıydı.⁴⁶ Savaş öncesinde Yemâme hâkimi ile teke tek mübârezeye çıkan ve rakibini öldürerek müslümanlara büyük bir moral sağlayan da yine Berâ olmuştu.⁴⁷ En çetin savaşlardan biri olarak tarihe geçen Yemâme bölgesindeki bu çarpışmalar esnasında müslümanlar oldukça zorlanmış ve zaman zaman duraksamalar yaşamışlardı. Yine böyle umutsuz bir anda Başkomutan Hâlid b. Velîd, Berâ'ya atına binmesini emretmişti. O da "Hemen şimdi mi?" diye sorunca evet cevabını almıştı. Bunun üzerine atına atlayan Berâ İslâm askerlerini şevklendirecek şekilde hitaplarda bulunarak düşmana hücum etmiş ve ardından müslümanlar onu takip ederek harekete geçince zafere ulaşmışlardı.⁴⁸ Görüldüğü üzere o, bu şekilde gözü kara bir yiğitliği yapabilecek nadir askerlerdendi. Başkomutan da bunu iyi biliyordu. En zor anlarda askerlerini motive etmek için Berâ'ya bir işaret vermesi yeterliydi.

Bu savaşın son anlarının cereyan ettiği ve Müseylimetü'l-Kezzâb'ın da öldürüldüğü Hadîkatü'l-Mevt (ölüm bahçesi) onun kahramanlığı ile ele geçirilebilmişti. Burası etrafı duvarlarla çevrili ve kilimli bir kapısı olan, girilmesi oldukça zor bir bahçeydi. Düşman kuvvetleri buraya toplanmış ve kapıyı da kapatmışlardı. İçeriden yaptıkları savunma ile müslümanları engellemeleri mümkündü. Müslümanlar ise duvarın dışında bekliyorlardı. Bu esnada Berâ b. Mâlik arkadaşlarına seslenerek kendisini duvarın üzerine kaldırmalarını istedi. Bunun üzerine onlar Berâ'yı birkaç kez kaldırıp indirdiler. Muhtemelen bu kaldırmalar esnasında Berâ içeriği gözetleyerek uygun bir zaman ve zemin kolluyordu. Nihayet en son kaldırdıklarında duvarın üzerine çıktı ve buradan bahçenin içerisine atlayarak tek başına düşmana saldırdı. Sonra fırsat bulduğu bir anda hemen kapiya yönelerek kilidi açtı. Bu esnada bahçenin dışında bekleyen müslüman-

⁴⁵ Bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde ma'a nebzeti min fütûhu'l-'Irâk*, thk. Yahyâ Cebûrî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1990); M. Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul 1996; Mustafa Fayda, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35/91-93 (İstanbul, TDV Yayınları, 2008).

⁴⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, 122, 128.

⁴⁷ Ebû 'Amr Hâlife b. Hâyyât b. Hâlife eş-Şeybânî el-Basrî, *Târîhu Hâlife b. Hâyyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Umerî (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1397/1977), 108.

⁴⁸ İbn 'Asâkir Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen ed-Dimaşkî, *Târîhu Dimaşk*, 16/260.

lar içeriye hücum ettiler ve çarpışmaya başladılar. Hatta müslüman askerler içeriye girdikten sonra Berâ kapıyı tekrar kapatıp anahtarı dışarıya attı. Bunun üzerine içeride çok şiddetli bir çarpışma gerçekleşti. Nihayetinde isyancı lider Müseylime'nin de bu bahçede öldürüldüğü savaşta müslümanlar kesin bir zafer kazandılar.⁴⁹ Görüldüğü üzere Berâ b. Mâlik, canını ortaya koyarak zaferin elde edilmesinde son derece önemli bir rol oynamıştı. Kaynakların ifade ettiğine göre ölümü göze alarak duvarın üzerinden düşman tarafına atlayan Berâ, burada tek başına giriştiği şiddetli çarpışmalar esnasında on kişiyi öldürmüştü. Kendisi ise bir ok yarası dahil seksenden fazla darbe almıştı. Bu nedenle Hâlid b. Velîd savaştan sonra bölgede bir ay kadar konaklamış ve bu esnada Berâ da tedavi olma imkânı bulmuştu.⁵⁰ Onun duvarın üzerine kaldırılması hakkında bazı detaylar tasvir edilmektedir. Buna göre bir kalkanın üzerine oturan Berâ, arkadaşlarına seslenerek mızraklarıyla kendisini duvarın üstüne kaldırmalarını istemişti. Onlar da kalkanın altına dayadıkları mızraklar ile kendisini yukarı kaldırmışlardı.⁵¹ Ancak öncesinde arkadaşları bunu yapmaması konusunda Berâ'yı uyarılmışlardı.⁵² Fakat onun kararlı tavırları nedeniyle bu isteği yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Duvarın yüksekliği hakkında fikir veren bu uygulama ayrıca Berâ'nın azmini ve savaşın kazanılması amacıyla ortaya koyduğu cesareti de göstermektedir. Zira tek başına duvarın üstüne çıkmak bile düşman oklarına ve mızraklarına hedef olmak anlamına gelirken o, tek başına düşman tarafına atlanmış ve on kişiyi öldürdükten sonra bahçenin kapısını İslâm askerlerine açarak savaşın kazanılmasına çok büyük bir katkı sağlamıştı. Böylece en büyük isyanlardan birinin bastırılması ile ridde olaylarının sonlandırılmasında çok büyük bir adım atılmış oldu. Ayrıca bu zafer müslümanların birliğinin sağlanması ve İslâm devletinin bekası açısından tarihi bir başarıydı.

3. Hz. Ömer Döneminde Berâ b. Mâlik

Berâ'nın savaşlardaki bu korkusuz ve atılgan tavrı nedeniyle Hz. Ömer halifeliği döneminde onunla ilgili bir talimat yazdırarak Berâ'nın herhangi bir ordunun başına komutan yapılmamasını emretmişti. Zira onun kendisini tehlikeye atılmaktan çekinmeyen bir savaşçı olduğunu bu nedenle herhangi bir birliğe komutan olması durumunda müslüman askerleri tehlikeye atabileceğini ifade etmişti.⁵³ Anlaşıldığı üzere Berâ b. Mâlik harp meydanlarında kendi canını esirgemeyen bir savaşçıydı. Bu cesaretiyle orduya güç verir, askerleri motive ederdi. Ancak halife, onun komutan olması durumunda ordusunu atılgan bir tavırla ve tedbirsizce ileri sürmesinden endişe ediyordu.

Bu dönemde Berâ'nın savaş meydanlarındaki bireysel katkısını gösteren çeşitli örnekler mevcuttur. Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk günlerinde fethedilen Zâre bölgesinde bunlardan biri yaşanmıştı. Belâzürî Bahreyn bölgesi fetihleri içerisinde ele aldığı Zâre kuşatmasında Berâ'nın bir kahramanlığını aktarmak-

⁴⁹ Taberî, *Târîh*, 3/294; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/44.

⁵⁰ Halife b. Hayât, *Târîh*, 109.

⁵¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/116.

⁵² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 2/174-175.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/16; İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/154.

tadır. Müslümanlar el-A'lâ komutasında Zâre bölgesine geldiklerinde bu şehrin merzûbânı/yöneticisi meydana çıkarak mübâreze teklifinde bulunmuştu. Yani âdet olduğu üzere savaşın teke tek dövüşle başlaması için karşısına bir rakip istemişti. Bu teklif üzerine Berâ b. Mâlik hiç tereddüt etmeden onun karşısına çıkmıştı. Burada olduğu gibi mübârezelerde sıkça görev alması onun cesaretinin yanı sıra savaş kabiliyetini de göstermektedir. Zira düşmanın en yetenekli savaşçılarıyla teke tek yapılan bu çarpışmalarda ölüm ihtimali oldukça yüksekti. Diğer taraftan onun gibi bir savaşçının bu zor görevi severek üstlenmesi ve her defasında rakiplerini öldürmesi müslümanlar için büyük bir moral ve motivasyon kaynağıydı. Nitekim Berâ, bu mübârezede de rakibini öldürmüş ve üzerindeki çok değerli eşyaları seleb⁵⁴ olarak almıştı. Onun bu çatışma esnasında atının üzerinde olduğu ve rakibini öldürdükten sonra atından inerek merzûbânı üzerindeki eşyaları seleb olarak aldığı tasvir edilmektedir. Bu da onun savaş kabiliyetleri ve biniciliği ile misal olduğunu kanıtlayan örneklerden biridir. O çok yetenekli bir süvari idi ve bazı mübârezelerde bu şekilde atı üzerinde çarpışmıştı. Rakibinin iki kolundaki bilezikler, gıysisi ve kemeri gibi elde ettiği ganimetler oldukça kıymetliydi. Hatta bunların maddi değeri kırk bin dirheme ulaşmaktaydı. Bu nedenle Hz. Ömer bu selebden hazine adına humus⁵⁵ almış ve kalanını Berâ'ya bırakmıştı. Böylece İslâm tarihinde humusu alınan ilk selebin bu olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶

Konuyla ilgili rivayetlerde aktarıldığı üzere halife bu konuda Ebû Talhâ ile istişare etmişti. “Bugüne kadar selebden humus almazdık ancak Berâ'nın selebi oldukça değerli bir maldır.” diyerek Ebû Talha'ya bu konudaki fikrini sormuştu. Nihayetinde bu yeni uygulama gerçekleştirilmişti. Bir diğer rivayete göre söz konusu selebin maddi değeri 30 bin dirhemdi ve 6 bin dirhem humus olarak alınmıştı.⁵⁷ Burada halifenin özellikle Ebû Talha el-Ensârî ile istişare etmesi bu sahâbînin Hz. Peygamber döneminden itibaren savaşçı kişiliği ile tanınması,⁵⁸ bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer alması⁵⁹ ve çokça seleb aldığı bilineniyle ilgili olmalıdır. Örneğin sadece Huneyn Savaşı'nda tek başına öldürdüğü 20 düşman askerinin üzerindeki selebi almıştı.⁶⁰

Berâ b. Mâlik, Hz. Ömer döneminde bilhassa Fâris bölgesindeki savaşlarda aktif rol almıştı. Cesareti, atılganlığı ve savaş kabiliyetleriyle askerlere öncülük eder, moral ve motivasyon kaynağı olurdu. Bu yönüyle savaşlarda zafere ulaşılmasını sağlayan önemli isimlerden biriydi. Örneğin anlatıldığına göre Fâris bölgesindeki çarpışmalar devam ederken bir ara arkadaşlarını tedirgin gören Berâ, atına binmiş ve onlara hitap ederek İslâm askerlerini cesaretlendirmişti.

⁵⁴ Düşman askerini öldüren savaşçı onun üzerindeki silah, zırh ve elbise gibi her türlü şahsi eşyayı alma hakkına sahipti. Buna seleb denirdi. Bkz. Ahmet Yaman, “Seleb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2009), 36/398-399.

⁵⁵ Savaş ganimetlerinden devletin aldığı beşte bir oranındaki vergidir. Kalan kısmı savaşa katılan askerler arasında taksim edilir.

⁵⁶ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 91-92.

⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *Muşannef*, 6/479.

⁵⁸ Bk. Oğuzay, *Medine'de Bir Aile*, 57-65.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/504.

⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *Muşannef*, 6/478; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/505.

Sonra tek başına düşmana doğru atılmış ve onun öncülüğüyle müslümanlar zaferine ulaşmışlardı. Kendisinin bu savaşta şehit düştüğü ifade edilmekle birlikte onun Tüster savaşında şehit olduğu da belirtilmektedir. Ancak Tüster'in de Fâris bölgesinde olduğuna dikkat çekilmektedir.⁶¹ Zehebî de onun Tüster fethinde şehit olduğunu ifade etmektedir.⁶² Bunlardan anlaşıldığı üzere o Fâris bölgesindeki savaşlarda yer almış ve İslâm ordusuna önemli katkılar sağlamıştır. Nihayetinde yine Fâris bölgesindeki önemli savaşlardan biri olan Tüster'in fethinde şehit olmuştur.

Cephelerdeki gelişmeleri yakından takip eden Hz. Ömer'in emriyle Ebû Musa tarafından Sehl b. Adî komutasında Ehvaz bölgesine gönderilen keşif birliği içerisinde Berâ b. Mâlik de yer almaktaydı. Müslümanlar Ehvaz bölgesinde Râmhürmüz üzerine yönelmiş iken Hürmüzân'ın bir ordu tertip ederek Tüster'e geldiğini öğrendiler. Bunun üzerine İslâm kuvvetleri gelen destek güçlerle birleşerek Tüster'i kuşatma altına aldılar. Berâ b. Mâlik burada da cesareti ve savaş kabiliyeti ile fethin gerçekleşmesini sağlayan öncü bir rol üstlenmişti.⁶³ Ancak Tüster'de toplanan düşman kuvvetlerinin oldukça güçlü olması nedeniyle Ebû Musa durumu halifeye iletip yardım talep etmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ammâr b. Yâsir'e yazarak Kûfe ordusunu alıp yardıma gitmesini emretti. Hemen harekete geçen Ammâr ilk olarak Cerîr b. Abdullah komutasındaki birliği öncü olarak gönderdikten sonra kendisi de ordusuyla bölgeye yönelmişti. Diğer taraftan bölgedeki ordunun başında Ebû Mûsâ vardı. Sağ kanat komutanı Berâ b. Mâlik, sol kanat komutanı ise Meczee b. Sevr idi. Ayrıca Berâ'nın kardeşi Enes b. Mâlik ise süvarilerin komutanlığını üstlenmişti.⁶⁴

Basra ve Kûfe ordularının hamle yapması üzerine Tüster önünde oldukça şiddetli bir çarpışma gerçekleşti. Burada hezimete uğrayan Hürmüzân adamlarıyla birlikte şehir surlarının içerisine sığınmak zorunda kaldı. Bu esnada müslümanlar dokuz yüz civarında düşman askerini öldürmüşler ve altı yüz kişiyi de esir almışlardı. Bu ilk çarpışma esnasında büyük fedakarlıklar gösteren ve çok cesur bir şekilde şehrin kapısına kadar savaşarak ilerleyen Berâ b. Mâlik'in burada şehit düştüğü ifade edilmektedir.⁶⁵ Belâzürî, Berâ b. Mâlik'in sağ kanadın komutanlığını yaptığını bildirerek önemli bir detay vermektedir. Zira Hz. Ömer, ona bir komutanlık verilmemesini emretmişti. Ancak burada başkomutanın kontrolü altında bir vazife verilerek onun savaş kabiliyetinden ve cesaretinden istifade edilmişti. Böylece askerlerin de motivasyonu artırılmıştı. Zira Berâ b. Mâlik aynı zamanda en önde savaşan korkusuz bir askerdir. Hatta düşman surlarının kapısına kadar ilerleyerek ordusunu motive etmiş ve düşman askerlerinin büyük kayıplar vererek şehre sığınmasını sağlamıştı. Bu çarpışmalar esnasında kendisi şehit düşmekle beraber müslümanlara zafer yolunu açmıştı.

Kuşatma sürerken içlerinden bir kimse müslümanlar ile birtakım şartlar

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/17.

⁶² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/110.

⁶³ Taberî, *Târîh*, 4/84-85.

⁶⁴ Halife b. Hayât, *Târîh*, 144-145; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 369.

⁶⁵ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 369.

karşılığında antlaşma yaparak şehre giden gizli bir geçidi göstermeyi vadetti. Ebû Mûsâ, bir adamını bu şahısla birlikte gizli geçidi öğrenmesi için göndermişti. O ikisi Düceyl nehrindeki taşların üzerinden ilerleyerek şehre girdiler ve bu şahıs yanındaki askere Hüzmûzân'ı gösterdi. O gece başkomutan Ebû Musa tarafından görevlendirilen Meczee ve kırk savaşçı önden bu geçitten şehre sokuldu. Ardından iki yüz asker daha gönderildi. Anlaşma yapan ve müslüman olan Acem de onların önünde yol gösteriyordu. Nihayetinde bu çıkarmadan sonra müslümanlar şehri ele geçirmeyi başarmışlardı.⁶⁶ Anlaşma teklif eden acem ile gizli geçidi öğrenmek ve şehirde keşif yapmak üzere giden kimsenin bizzat kanat komutanlarından Meczee olduğu da ifade edilmektedir.⁶⁷ Görüldüğü üzere Berâ b. Mâlik'in düşmanın bozguna uğratıldığı ilk çarpışmada büyük faydalar sağladıktan sonra şehit düştüğü haber verilmektedir. Bununla tutarlı olarak gizli geçitle ilgili sonraki anlatımlarda da Berâ b. Mâlik ismi zikredilmemektedir.

Bunlara ek olarak Berâ b. Mâlik'in Tüster'de şehit düştüğünü açıkça ortaya koyan başka bilgiler de mevcuttur. Bunlardan en önemlisi savaş sonrasında ele geçirilerek Medine'ye gönderilen düşman lideri Hüzmûzân'ın halife tarafından Berâ b. Mâlik'in katili olarak görülmesidir. Hatta savaş sonrasında bizzat Enes b. Mâlik tarafından halifenin huzuruna getirilen Hüzmûzân "Ölümler gibi mi yoksa diriler gibi mi konuşayım?" ifadesiyle korkusunu dile getirince Hz. Ömer de "Konuş, korku yok." şeklinde cevap vermişti. Konuşmalardan sonra Hz. Ömer, Enes'e hitaben "Onu sana veririm sen de intikamını alırsın." şeklinde bir teklifte bulunmuştu. Enes ise halifenin Hüzmûzân'a korkmaması konusunda eman verdiğini dolayısıyla artık onun öldürülemeyeceğini ifade etmişti. Nihayetinde Hüzmûzân'ın öldürülmediği ve hatta İslâm'a girdiği bilinmekle birlikte halife tarafından Berâ b. Mâlik'in katili olarak görüldüğü açıktır. Enes b. Mâlik de bunu onaylamış ancak hem geride bırakılan düşmanın kıskırılmaması hem de halifenin eman vermiş olması nedeniyle Hüzmûzân'ın öldürülmesinin doğru olmayacağını ifade etmişti.⁶⁸

4. Kişiliği ve Vefatı

Berâ b. Mâlik'in kişiliği söz konusu olduğunda öne çıkan en temel özelliklerinin dindeki samimiyeti ve savaşlardaki cengâverliği olduğu görülmektedir. İslâm dinini tebliğ konusunda gösterdiği gayreti ve bu amaçla ölümü dahi göze aldığını açıkça gösteren şehitlik arzusu onun hayatının hemen her döneminde görülmektedir. Bununla birlikte o sadece samimiyet ve gayretiyle değil aynı zamanda savaş kabiliyetiyle de meşhurdur. Ata binmesi ve çarpışmalardaki mahareti müslümanlar arasında misal olmuştu. Sadece mübâreze ile teke tek vurularak öldürdüğü düşman sayısı yüz civarındaydı. Ayrıca yer aldığı savaşlarda cesur ve atılgan tavrıyla müslümanları zafere taşıyan önemli isimlerden birisi olmuştu. Yaşadığı müddetçe savaşlara katılmaktan asla geri kalmamıştı. Hatta

⁶⁶ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 369-370.

⁶⁷ Halife b. Hayyât, *Târîh*, 145.

⁶⁸ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 370.

yine bir savaş meydanında Tüster'de şehit düşmüştü.

Uhud ve sonrasındaki bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer almıştı. Hz. Ebû Bekir zamanında ortaya çıkan ridde isyanlarının bastırılmasında önemli görevler üstlenmişti. Akabinde başlayan fetih hareketlerine katılmıştı. Cesareti, atılganlığı, ata binmesi ve savaşçı kişiliği ile tanınan Berâ b. Mâlik cengâver bir sahâbî olarak öne çıkmaktadır. Nitekim kaynaklarda onun kahramanlıklarını anlatan çeşitli hikayeler mevcuttur.⁶⁹

Bütün bunlarla birlikte Berâ'nın bu gözü kara savaşçı kişiliği Hz. Ömer'i bir noktada endişelendiriyordu. Halife, bir ordunun başına geçmesi durumunda askerleri tehlikeye atmaktan çekinmeyeceğini bildiği için onun komutan tayin edilmesini yasaklamıştı. Ancak yine de Berâ b. Mâlik inancı, cesareti ve atılganlığı ile Hz. Ömer'in son derece değer verdiği ve takdir ettiği büyük bir savaşçıydı.

Savaşçı ve güçlü kişiliğinin yanında o aynı zamanda ensarın en faziletlielerinden ve erdemlilerinden kabul edilen saygın bir sahâbî idi.⁷⁰ Bilhassa dindeki samimiyeti ve güçlü inancıyla bilinirdi. Nitekim bizzat Hz. Peygamber, onun bu samimiyetine ve Allah katındaki mertebesine işaret etmişti. Yaşanan bir örnek üzerine ismini vererek Berâ b. Mâlik gibi bazı müslümanların bir şey için yemin ettiklerinde Allah'ın onların yeminini boşa çıkarmayacağını ifade etmişti.⁷¹ Nitekim Hz. Peygamber'in onun hakkındaki bu övgüsünü bilen müslümanlar Sûs bölgesindeki fetihler esnasında büyük bir tehlikeyle yüzleştiklerinde Berâ'ya bu hadisi hatırlatarak zafer üzerine yemin etmesini istemişlerdi. O da Allah'a yemin ederek zafer için yardım duasında bulunmuştu. Neticede zafer de müslümanların olmuştu.⁷²

Hz. Peygamber'in bazı seferlerinde erkeklerin develerini sevk eden Berâ b. Mâlik'in sesi ve teganni yeteneği ile de tanındığı anlaşılmaktadır. Örneğin kardeşi Enes b. Mâlik, bir defasında onu ziyaret ettiğinde Berâ, savaşlarda kullandığı yayı hakkında sözler içeren bir şiir teganni ediyordu. Enes bu hazırlığın hangi sefer için yapıldığını sorunca adeta ona çıkışarak "Ey Enes, benim yatağında öleceğimi mi sanıyorsun." diyerek katıldığı savaşlarda ortaklaşa öldürdükleri hariç tek başına doksandan fazla düşman askerini öldürdüğünü dile getirmişti.⁷³ Bazı rivayetlere göre ise teke tek öldürdüğü düşman sayısının yüz kişi olduğu aktarılmaktadır.⁷⁴ Zehebî bu ifadeleri biraz daha açık bir şekilde vererek mübâreze ile öldürdüğü müşriklerin sayısının yüz kişi olduğunu belirtmektedir. Devamında zikrettiği rivayette yatağında ölmekten korkan Berâ'nın, ortaklaşa katıldıkları hariç tek başına yüz düşman askerini öldürdüğü ifade edilmektedir.⁷⁵ Anlaşıldığı kadarıyla burada kastedilen savaş öncesi yapılan mübârezelerde öldürdüğü düşman sayısıdır. Nitekim o katıldığı savaşlarda mübârezeye çıkan ilk kimseydi.

⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/16.

⁷⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/116.

⁷¹ Tirmizî, "Menâkıb", 55.

⁷² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 3/26-27; İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/154.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/17.

⁷⁴ İbn 'Abdilber, *el-İstî'âb*, 1/153.

⁷⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/116.

Benzer bir diğer rivayette ise Berâ şiir okurken yanına gelen kardeşi Enes, “İslâm’dan ve Kur’an’dan sonra hala şiir mi okuyorsun?” şeklinde sorunca Berâ ona “Şiir Arap’ın divanıdır.” diyerek karşılık vermişti.⁷⁶ Bu rivayet Berâ’nın İslâm öncesinde de şiiri seven, bilen ve okuyan biri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. O, İslâm’dan sonra da şiir okumaya devam etmişti. Bununla birlikte onun teganni ettikleri daha çok kahramanlık şiirleriydi. Ayrıca şiiri Arap tarihinin en önemli kaynağı olarak görmekte ve bunu da yukarıda zikredilen meşhur sözü ile ifade etmekteydi.

Medine’de dünyaya gelen Berâ b. Mâlik fetihlerden sonra Basra’ya yerleşmişti.⁷⁷ Ancak katıldığı yoğun askeri faaliyetler dikkate alındığında refah içerisinde yaşama gayesiyle Basra’ya göç etmediği anlaşılmaktadır. Bilakis bölgede İslâm hâkimiyetinin yayılmasına ve ileri fetihlerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak arzusunda idi.

Vefat tarihi hakkında farklı bilgiler zikredilmekle birlikte onun Tüster fethi esnasında vefat ettiği konusunda rivayetler birleşmektedir. Örneğin İbnü’l-Esîr, Berâ’nın Tüster Savaşı’nda şehit düştüğünü ifade etmektedir. Vefat tarihi olarak da hicrî 19, 20 ve 23 yıllarının zikredildiğini aktarmaktadır.⁷⁸ İbn Hibbân hicrî 23 yılında,⁷⁹ Zehebî ise Tüster’in fethedildiği hicrî 20 yılında şehit olduğunu ifade etmektedir.⁸⁰

Belâzürî, Berâ b. Mâlik’in Tüster’de gerçekleşen ilk meydan savaşında büyük yararlılıklar gösterdiğini ve burada şehit düştüğünü haber vermektedir. Nitekim yukarıda bahsedildiği üzere savaş sonrasında esir alınarak Medine’ye getirilen düşman komutanı Hüzmûzân da halife tarafından Berâ b. Mâlik’in katili olarak nitelendirilmişti. Dolayısıyla Berâ’nın bu savaşta şehit düştüğü açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Tüster’de düşman kuvvetine komutanlık yapan Hüzmûzân’ın daha önce Celûlâ Savaşı’na katıldığı bilgisinin verilmesi de tarihlendirme açısından önem arz etmektedir.⁸¹ Kâdisiye zaferinden sonra dağılan düşman kuvvetlerinin toplandığı Celûlâ mevkiinde gerçekleşen bu savaşta da müslümanlar galip gelmişler ve bölgenin hakimiyetini ele geçirmişlerdi. Kaynaklardaki verilerden hareketle bu savaşın hicri 16 yılı sonlarında (m. 637) gerçekleştiği kabul edilmektedir.⁸² Halîfe b. Hayyât ise Celûlâ Savaşı’nı hicri 17 yılı olayları arasında zikretmektedir.⁸³ Tüster’in ise hicrî 17, 19, 20 ve hatta 21 yılında fethedildiğine dair bilgiler mevcuttur.⁸⁴ Halîfe b. Hayyât hicri 18 yılı olayları altında Ebû Mûsâ’nın bütün Râmhürmüz bölgesini fethettikten sonra Tüs-

⁷⁶ İbn ‘Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 8/98.

⁷⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, 7/16; Ebû ‘Amr Halîfe b. Hayyât, *Tabakât*, thk. Süheyl ez-Zekkâr (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1414/1993), 316.

⁷⁸ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1/391.

⁷⁹ İbn Hibbân, *eş-Sikât*, 3/26-27; İbn ‘Abdilber, *el-İstî‘âb*, 1/154.

⁸⁰ Zehebî, *A’lâm*, 1/198.

⁸¹ Belâzürî, *Fütûhu’l-büldân*, 369-370.

⁸² Belâzürî, *Fütûhu’l-büldân*, 261; Ayrıca bkz. Mustafa Fayda, *Hulefâ-yi Râşidîn Devri* (İstanbul: Kubbealtı, 2015), 189.

⁸³ Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, 135,137.

⁸⁴ Bkz. Rıza Kurtuluş, “Tüster”, *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39:276-277.

ter'e geldiğini ifade etmektedir.⁸⁵ Muhtemelen kuşatmanın ne kadar sürdüğü hakkında kesin bilgilerin olmaması bu farklı tarihlendirmelerde etkilidir. Nitekim bu kuşatmanın bir yıl, on sekiz ay ve hatta iki yıl sürdüğünü belirten farklı rivayetler mevcuttur.⁸⁶ Ayrıca Belâzürî, Tüster halkının antlaşmadan sonra isyan ettiğini haber vermekte dolayısıyla ikinci kez savaş yoluyla fethedildiğini bildirmektedir.⁸⁷ Bunun gibi olaylar şehirlerin fetihleri hakkında farklı tarihlerin verilmesine sebep olabilmektedir. Bütün bunlarla birlikte yukarıda bahsedildiği üzere Berâ b. Mâlik'in Tüster'de gerçekleşen meydan savaşında yani karşılaşmanın ilk günlerinde ve kuşatmadan önce şehit düştüğü anlaşılmaktadır.

Hz. Ömer döneminde şehit düşen Berâ, halifenin oldukça değer verdiği bir sahâbî idi. Bu nedenle şehit edilmesinin baş sorumlusu olarak gördüğü Hürmüzân teslim alınıp Medine'ye getirildiğinde onu idam etmek istemişti. Bunu yapmaması için kendisine fikir verenlere ise Hürmüzân'ın, Meczee b. Sevr ile Berâ b. Mâlik'in katili olduğunu hatırlatarak tepki göstermişti. Nihayetinde Hürmüzân bağışlanmış ve daha sonra da müslüman olmuştu.⁸⁸ Bununla birlikte Hz. Ömer'in Berâ b. Mâlik'e verdiği değeri göstermesi bakımından bu rivayette önemlidir.

Sonuç

Berâ b. Mâlik el-Ensârî, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde oldukça genç bir yaşta idi. İlk olarak Uhud Savaşı'na katılmış ve sonraki bütün savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer almıştı. Hz. Ebû Bekir zamanındaki ridde olaylarının bastırılması amacıyla gönderilen ordularda hazır bulunmuştu. Bu askeri faaliyetlerde başkomutan Hâlid b. Velîd'in çok güvendiği ve zor zamanlarda askerlerini motive etmek için kullandığı cesur bir savaşçıydı. Cesareti ve şehitlik arzusuyla gösterdiği atılgan tavrı ayrıca binicilik ve savaş kabiliyetlerinin yüksek olması nedeniyle eşsiz bireysel başarıları ulaşmasını sağlıyordu. Savaşların başlangıcında düşmanın seçkin askerleriyle teke tek çarpışmak üzere mübârezeye çıkan o olurdu. Kendi ifadesiyle sadece teke tek çarpışmalarda öldürdüğü düşman sayısı yüz civarındaydı. Bu mübârezelerde elde ettiği zaferler İslâm ordularının büyük bir moralle savaşa başlamalarını sağlardı. Ayrıca savaşın zor anlarında öne çıkarak, askerlere hitap eder ve kendisi en önden hücumla geçerek orduyu şevklendirirdi. Bunların dışında bazen de bizzat canını tehlikeye atarak giriştiği şahsi teşebbüsler ile zaferin yolunu açardı. Örneğin Müseylimetü'l-Kezzâb ordusuyla yapılan Akrabâ Savaşı'nda düşman muhkem duvarlarla çevrili bir bahçeye sığındığında müslümanlar burayı ele geçirememişlerdi. Zira duvarların üzerine çıkmak düşman oklarına hedef olmak anlamına gelmekteydi. Ancak böyle zor bir anda Berâ b. Mâlik bir kalkanın üzerine oturmuş ve arkadaşlarına seslenerek kendisini duvarın üstüne kaldırmalarını istemişti. Onlar endişelerini dile getirmekle birlikte Berâ'nın ısrarı karşısında mızraklarını kalkanın altına dayayarak onu duvarın üstüne kaldırmışlardı. Düşman durumdan

⁸⁵ Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, 140.

⁸⁶ Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, 145-146; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2/110.

⁸⁷ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 370.

⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 5/4678.

haberdar olduğu ve savunma yaptığı halde tek başına içeriye atlayan Berâ şiddetli çarpışmalarla on kişiyi öldürdükten sonra bahçe kapısını açmayı başarmıştı. Müslümanlara zafer yolunu açmış ancak kendisi de bu teşebbüsünde seksen civarında darbe almıştı. Hz. Ömer Döneminde Tüster fethi esnasında şehit düşünceye kadar bu cesaret ve kararlılıkla savaşmaya devam etmişti.

Hız. Ömer komutanlara gönderdiği talimat ile Berâ b. Mâlik'in herhangi bir orduya komutan yapılmamasını tembihlemişti. Çünkü onun kendini sakınmayan, tehlikeye atılmaktan korkmayan bir savaşçı olduğunu ve komutan olması durumunda bütün orduyu tehlikeye atarak hücumla geçebileceğini bildirmişti. Bununla birlikte Hz. Ömer onun yeteneklerini ve cesaretini iyi bilmekteydi. Çok değer verdiği ve şehit düştüğünde çok üzüldüğü bir sahâbiydi.

Berâ savaşçı kişiliği ile öne çıkmakla birlikte ensarin faziletliilerinden birisiydi. Kardeşi Enes b. Mâlik dolayısıyla da Hz. Peygamber'in yakından tanıdığı bir sahâbi idi. Ayrıca Hz. Peygamber, onun inancını ve samimiyetini takdir etmişti. Hatta "Allah'ın toz toprak içerisinde öyle kulları vardır ki Allah'ın adını anıp yemin etseler şüphesiz yeminleri gerçekleşir. Berâ b. Mâlik de onlardan biridir." buyurmuştu.

Hız. Peygamber döneminin ve akabinde hızlanan İslâm fetihlerinin daha iyi anlaşılması açısından sahâbe biyografileri oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak bir biyografi eseri üzerinden ashabın hayatını okumak bu manada yeterli değildir. Zira araştırma esnasında görüldüğü üzere farklı detayların elde edilmesi bakımından mümkün olduğunca çeşitli eserlerden istifade etmek gerekmektedir. Örneğin ilk *ṭabaḳāt* eseri müellifi olarak kabul edilen İbn Sa'd'ın, Berâ b. Mâlik'in annesi hakkında verdiği bir takım bilgilerin doğru olmadığı kanaati oluşmuştur. Bu nedenle öncelikle biyografi türündeki eserlerin karşılaştırılması tetkiki önem arz etmektedir. Ayrıca siyer, tarih, tefsir ve hadis gibi kaynakların da sahâbe biyografilerine önemli ölçüde katkı sağladıkları unutulmamalıdır. Örneğin Berâ b. Mâlik'in Hz. Peygamber döneminde yer aldığı savaşlar noktasında siyer kaynakları net bilgiler verirken Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanlarında katıldığı savaşlardaki yeri ve kahramanlıkları konusunda tarih eserleri önemli detaylar sunmaktadır. Ayrıca bir sahâbinin kendisi veya akrabaları hakkında nâzil olan âyetler için tefsirlere başvurmak gerekmektedir. Benzer şekilde kendisi, ailesi veya ilgili mevzulara dair bilgilerin yer aldığı rivayetler ile bizzat kendisinin naklettiği hadisler için hadis eserleri ve şerhlerinden istifade edilmelidir. Böylece sahâbenin daha doğru tanınmasının yanı sıra hem Hz. Peygamber döneminin hem de sonrasında gerçekleşen ilk gelişmelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanması mümkün olacaktır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

- » Abdülhamid Mahmûd Tahmaz. *Enes b. Mâlik: el-hadimü'l-emin ve'l-muhibbû'l-azim*. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1987.

- » Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 50 Cilt. Thk. Şuayb Arnâvut v.dğr. Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- » Arı, M. Salih. *Hız. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*. İstanbul: 1996.
- » Aydın, Mehmet Âkif. "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- » Belâzûrî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Dârun ve Mektebetü'l-Hilâl, 1408/1988.
- » Beyhaķî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- » Buĥârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu'fî. *Şahîhü'l-Buĥârî*. 9 Cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1314.
- » Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullâh b. Ahmed b. İshak b. Musa el-İsbahânî. *Ma'rifetü's-Sahâbe*. Thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419/1997.
- » Fayda, Mustafa. "Ridde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/91-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- » Fayda, Mustafa. *Hulefâ-yi Râşidîn Devri*. İstanbul: Kubbealtı, 2015.
- » Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nisâbüri. *el-Müstedrek ale's-şahîhayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- » Hâlif b. Hâyyât, Ebû 'Amr Hâlif b. Hâyyât b. Hâlif eş-Şeybânî el-Basrî. *Et-Tabakât*. thk. Süheyl ez-Zekkâr. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1414/1993.
- » Hâlif b. Hâyyât, Ebû 'Amr Hâlif b. Hâyyât b. Hâlif eş-Şeybânî el-Basrî. *Târîhu Hâlif b. Hâyyât*. thk. Ekrem Ziyâ el-Umerî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397/1977.
- » Halil b. İbrahim el-Azzâmî. *Esahhu esânîdi Enes b. Mâlik bi rivâye Sâbit ve'z-Zühri ve Katâde anhu*. Medine: Camiatu Taybe li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 2018/1439.
- » İbn 'Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412/1992.
- » İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşķî. *Târîhu Dimaşķ*. thk. Amr b. Garâme el-Amrî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- » İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir b. Abdullâh b. Mhammed b. İbrahim b. Osman. *El-Müsnenef*. 7 Cilt. Thk. Kemal Yusuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- » İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *el-İşâbe fi temyizi's-şahâbe*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Ma'ûz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- » İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu şahîhi'l-Buĥârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959
- » İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *eş-Sikât*. 9 Cilt. thk. Muhammed Abdülmuîd Han. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.
- » İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hiyâr el-Muĥtalibî el-Kureşî el-Medenî. *Kitâbü's-Siyer ve'l-megâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.
- » İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî. *el-Ma'ârif*. thk. Servet Ukkâse. Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyye, 1413/1992.
- » İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Baĥdâdî. *Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. İhsân Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1388/1968.
- » İbnü'l-Eşîr, Ebû'l-Hasen 'İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-ġâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- » Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Süleym", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- » Kelpetin, Mahmut. *Hız. Enes b. Mâlik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- » Kurtuluş, Rıza. "Tüster", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/276-277. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- » Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*. thk. Beşşâr Avâd. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980-1400.
- » Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-şahîh*. 5 Cilt. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374-1954.
- » Oĥuzay, Fatih. *Medine'de Bir Aile Ebû Talha ve Ümmü Süleym*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.

- » Önkâl, Ahmet. "Berâ b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/469. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- » Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- » Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd. *Müsned*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru, 1419/1999.
- » Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. 6 Cilt. Thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- » Ünal, İsmail Hakkı. "Enes b. Nadr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/235-234. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- » Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Medenî. *Kitâbü'r-Ridde ma'a nebzeti min fütûhu'l-İrâk ve zikru el-Müsennâ b. Hârîse eş-Şeybânî*. thk. Yahya el-Cebûrî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1410/1990.